

УДК 007:005.591:316.323.7

DOI [https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2020.1\(41\).16](https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2020.1(41).16)**I. С. Бондаренко**

кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри теорії комунікацій реклами та зв'язків з громадськістю
e-mail: lystopad.iryana@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8945-986X
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66 б, м. Запоріжжя, 69600, Україна

ПРОЄКТ «НОВА ЛЮДИНА» В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ: КОМУНІКАЦІЙНІ ВИМІРИ

У статті досліджено комунікаційні моделі реалізації проєкту «нова людина» в українській новітній історії. Наукова новизна розвідки полягає в аналізі історичних фактів і комунікаційних процесів крізь призму соціального інжинірингу. Залучено широкий теоретичний матеріал з метою всебічної інтерпретації поняття «соціальний інжиніринг». Принциповою позицією дослідження постає розуміння соціального інжинірингу як ефективної технологічної моделі управління суспільними об'єктами, що здатна продуктивно працювати з кризовими моментами соціального, економічного, політичного розвитку. У цьому разі основним знаряддям соціального інжинірингу постає поетапне реформування системи, його комунікаційна підтримка та прогнозування розгортання ситуації. Утім, всесвітня новітня історія продемонструвала факти радикального соціального інжинірингу, за якого процеси модернізації суспільства супроводжувалися задіянням політичних репресій, геноцидних програм, інформаційної блокади та тотальної пропаганди. На жаль, в Україні проєкт творення «нової людини» реалізовувався в контексті утвердження тоталітарного режиму. Відзначено, що проєкт «нова / радянська людина» був комунікаційною платформою утвердження радянського режиму; він справджувався завдяки чітко спланованій інформаційній і культурній політиці більшовиків, педагогічним та освітнім технологіям. У статті простежено динаміку трансформації поняття «нова людина» в ідеологічний конструкт «радянська людина», що закріпився в публічному дискурсі в добу сталінізму. Проаналізовано культурні й наукові витоки проєкту «радянська людина» й зроблено висновок, що за умови сприятливого історичного поступу Україна мала б шанс реалізувати справді ефективні програми соціального розвитку.

Ключові слова: євгеніка, нова людина, радянська людина, соціальний інжиніринг, комунікаційні технології, пропаганда.

I. Вступ

У ХХ ст. проєкт «нова людина» поставав ідеологічним осердям багатьох державних програм, спрямованих на модернізацію суспільства. Наукові здобутки в галузі медицини й еволюційної біології, інноваційні інженерні розробки, що кардинально змінили ритм праці та організацію соціального простору міст, розвиток масмедіа, травматичний досвід Першої світової війни й жовтневого перевороту не могли не позначитися на визначенні суспільного статусу людини. Соціальний устрій, технологічно розщеплений революцією на комунікаційні деталі, механізми й інструменти, набував ролі суспільного конструктора у вправних руках політичних акторів. Відтоді інженерування «нової людини» переходить з площини утопічних креслеників до прерогативи держави. Так, уряди тоталітарних країн намагалися в умовах наукової лабораторії створити ідеальний антропологічний тип (нацистський проєкт расової гігієни) або за допомогою освітніх та пропагандистських технологій виховати радянську людину. На думку Ю. Каганова, виховання нової людини в СРСР поставало «одним із найважливіших чинників перетворення суспільства при переході від капіталізму до соціалізму, а потім від соціалізму до комунізму» [4, с. 6]. У світовій науковій теорії державні спроби реалізації проєкту «нова людина» вважають частиною євгенічних програм та ресурсом радикального соціального інжинірингу.

На жаль, концепт «соціальний інжиніринг» закріпився здебільшого за параметрами негативної демографічної політики окремих країн, зокібна, нацистської Німеччини та Радянського Союзу. Зазначений підхід продемонстровано в працях українських і західноєвропейських учених М. Арані, Д. Бейрау, П. Вагнера, М. Гавін, Я. Данилюка, Т. Етцемюллера, П. Мадайчика, С. Тройбста, М. Шварца та ін. Так, за словами З. Баумана, асиміляція національної компоненти тоталітарних суспільств постає «фронтальною лінією соціального інжинірингу, вістря передового порядку» [6, с. 149].

На нашу думку, концепція соціального інжинірингу як геноцидної програми формування нової людини та нації пояснюється впливом соціологічної теорії модерності З. Баумана. Філософ пов'язував трагедію Голокосту з умовами розвитку технократичної соціальної системи та з болем констатував, що масове знищення людей відбулося в сучасному суспільстві на вищій точці цивілізаційного розвитку, на піці культурних досягнень людства. За його словами, «безпрецедентне згущення жорстокості» [6, с. 260], яке ознаменувало геноцид ХХ ст., стало результатом використання наукового менеджменту й технологій стосовно невіршених «до-модерністських» соціальної напруги та конфліктів.

II. Постановка завдання та методи дослідження

Метою дослідження є визначення ролі комунікаційних технологій у проєкті творення нової людини, що активно реалізовувався в Україні у 20–30-х рр. ХХ ст. Зауважимо, український досвід реалізації цієї пропагандистської програми безпосередньо пов'язаний із загальними тенденціями історичного процесу – функціонуванням радянського режиму. Водночас намагатимемося розв'язати проблему однобічної інтерпретації соціального інжинірингу як негативної програми трансформації суспільства.

Для реалізації мети дослідження застосовано загальнонаукові методи системного аналізу, аналогії, моделювання, конкретизації та порівняння.

III. Результати

Масовий попит на селекціонування нової людини відбувся в період глобальних геополітичних зрушень. Перша світова війна актуалізувала проблему безпеки людського життя та водночас силу технологічних розробок у сфері зброї масового ураження, зосібна, пропаганди. На початку ХХ ст. проєкт «нова людина» ґрунтувався, передусім, на здобутках міждисциплінарної науки та безпрецедентному досвіді трансформації традиційних суспільств. Політична еліта низки європейських країн почала активно впроваджувати практики демографічного інжинірингу, що базувалися на застосуванні евгеніки – комплексу медичних і соціально-політичних заходів, спрямованих на покращення спадкових характеристик людської популяції. Зауважимо, досі у світовому науковому дискурсі термін «евгеніка» має негативні асоціації з расовою політикою нацистської Німеччини. Утім, напрацювання цього вчення дотепер використовує більшість країн для ефективної соціальної політики, приміром, заходи щодо планування сім'ї та народжуваності або профілактика низки захворювань.

На думку М. Турди, евгеніка набула особливої популярності після Першої світової війни, коли в кожній європейській країні відчувалося небувале національне піднесення. Дослідник зауважує: «Евгеніка привласнила цю жагу змін, об'єднавши її у дивовижний масив національних програм соціального й біологічного удосконалення. [...] Евгеніка запропонувала нову епістемологію людського тіла, підкреслюючи його значущість для життя індивіда й національної спільноти» [10, с. 115]. Зокрема, М. Турда акцентує увагу на тому, що об'єднання медицини з біополітичними проєктами соціального й біологічного інжинірингу вимагало використання особливої системи історичних, лінгвістичних, антропологічних, семіотичних інструментів. Зазначена ним конструкція «crafting humans» («крафтинг / розробка людей») вказує на споконвічні суспільні пошуки людської досконалості; у кожен історичний період вони втілюються в різноманітні, легалізовані державою, програми – релігійні / духовні, філософські / культурні, світські, наукові / сцієнтичні. Зауваги дослідника значно розширюють горизонти розуміння евгеніки та вказують почасти на її «позамедичний» контекст. Отже, намагання більшовиків створити нову генерацію радянських людей можемо потрактовувати як спробу реалізації гуманітарної / ідеологічної програми евгеніки. Фактично, у Радянському Союзі відбувався цілеспрямований відбір населення за національними, класовими, політичними параметрами; будь-які світоглядні «відхилення» громадян знищувалися на пні.

За словами Д. Гоффмана й А. Тімм [8], нацистська Німеччина та Радянський Союз проводили дуже різні репродуктивні політики, що відображали різючу ідеологічну, структурну й дисциплінарну відмінність між двома країнами. Однак обидві тоталітарні стратегії єднає загальна позиція – потурання індивідуальних свобод на користь колективістських проєктів: створення народної спільноти під назвою «Volksgemeinschaft» – своєрідної майстерні арійської раси та реалізація більш універсалістського проєкту, спрямованого на гартування безкласового соціалістичного суспільства, що мало стати моделлю для емансипації всього людства.

У Радянському Союзі засновками проєкту «нова людина» поставали соціальні технології, передусім політичні й комунікаційні. Концепт «радянська людина» विकарбувався внаслідок масштабного соціального експерименту; він був ознакою нового стилю життя, нового способу мислення та принципово іншої комунікаційної стратегії влади. За урочистим пафосом пропагандистських текстів щодо історичної ролі людини в розбудові соціалізму приховувалися страшні політичні програми гомогенізації багатонаціонального населення країни. Проєкт творення «нової / радянської людини» був комунікаційною платформою утвердження радянського режиму; він справджувався завдяки чітко спланованій інформаційній і культурній політиці більшовиків, педагогічним й освітнім технологіям.

В Україні в 20–30-х рр. ХХ ст. соціальний інжиніринг нової людини відбувався за чітко визначеною державною програмою, що надає нам змогу окреслити магістральні віхи його реалізації. Перший етап охоплює 20-ті рр. й позначений «романтичними» сподіваннями культурної й наукової еліти радянської країни зростити нову когорту людей, що мали принципово інший набір професій-

них, психосоматичних, фізіологічних та морально-етичних характеристик. По суті, це була мрійлива естетизація ідеального типу радянського громадянина. Другий етап утвердження програми «радянська людина» був реалізований у 30-ті рр. та тривав до 50-х рр. ХХ ст. Це був період жорстокого селекціонування населення за політичними ознаками (чистки, репресії) і національними параметрами (геноцид українського народу, депортація кримських татар), унаслідок чого більшовицькому режиму вдалося виховати слухняний тип «політкоректної людини» (у світовій науці – «PC-man»), яка з ентузіазмом розбудовує примарний соціалізм. Саме цей час у публічному дискурсі конструкція «нова людина» витісняється сталінською константою «радянська людина».

Зауважимо, ми визначали динаміку проектування нової людини в просторі соціальних комунікацій, тому ця періодизація може корелювати з історичним або соціологічним поділом побутування конструкту. Так, у 1989 р. дослідники Всесоюзного центру вивчення громадської думки під керівництвом Ю. Левади здійснили масштабне соціологічне дослідження соціального портрету «людини радянської». Учені окреслюють такі хронологічні межі побутування «домінантних» поколінь радянської спільноти: 1916–1929 рр., 1930–1941 рр., 1945–1953 рр., 1953–1964 рр., 1965–1985 рр. [5, с. 264]. Специфіка кожної когорти визначалася історичними умовами, правлінням певного політичного лідера, а також техніками ідеологічного впливу. Зокрема, Ю. Левада говорить саме про історичний «архетип» радянської людини, витоки якого потрібно шукати в «соціальній антропології й психології російського кріпосництва, монархізму, месіанізму та ін.» [5, с. 264].

Р. Стайтс так само вбачає в конструюванні радянської людини енергію двох ментальних чинників – російської традиції утопізму та узвичаєної для Росії моральної норми взаємодії влади (царя) з простолюдом – жорстокого примусу. Дослідник зауважує: «зберігаючи глибоко вкорінену маноріально-патрімоніальну систему, більшовики свідомо викликали компульсії організації, моделювання, тренування (не навчання) щодо сільського населення за зразком армії; усе це здійснювалося задля суворої регламентації життя, симетризації соціального простору, мілітаризації частини суспільства та оточення його графічними та живими символами солідарності, процвітання, послуху та порядку» [11, с. 5].

Ідея творення / гартування «нової людини» на просторах радянської країни належить ідеологам революційного руху, а згодом В. Леніну, який вслякко намагався утвердити державну політику з переробки «людського матеріалу». Вождь пролетаріату реально оцінював якість людської сировини та розумів, що її «переплавка» буде занадто важкою операцією з великими втратами.

Дослідник Ю. Левада із цього приводу зауважував: «Радянська офіційна громадська думка орієнтувалася на те, що певним чином реконструйована та «виправлена» людина імперської епохи буде слугувати достатньо надійним ґвинтиком або цеглинкою новоімперської державності» [5, с. 11]. Утім, реалізація романтичних фантазій періоду прореволюційної ейфорії виявилася для більшовиків занадто важким завданням. Саме тому репресивні заходи як найпростіший спосіб конституювання слухняної спільноти стали основоположним принципом творення нової генерації громадян.

Процес формування радянської людини та радянських «духовних» інститутів не був стихійним явищем. За ним стояла система соціальної інженерії – державного управління тоталітарного зразка й радянської бюрократії, політичні «менеджери» якої вправно, через силу-силенну директив та урядових, часом каральних, заходів штучно конституювали соціальний простір нової країни, насичували її «політично грамотним» культурним контекстом, виховували справжніх «будівників соціалізму». Соціальні інженери СРСР мали відповідну фахову підготовку, проходили ретельний відбір за параметрами ідеологічної відповідності та через процедуру політичного ритуалу ініціювалися до номенклатурної когорти. Зусилля радянської влади щодо партійного виховання радянської політичної «еліти», помножені на наукові підходи державного управління (починаючи з 30-х рр. ХХ ст., у СРСР відбувається активний розвиток соціології), планова організація економіки, форсовані темпи індустріалізації, усеосяжність пропагандистських технологій комуністичного виховання, ієрархія політичної влади забезпечили й закріпили вражаючі результати соціальної інженерії.

На думку Л. Гудкова, ідеологема «нової» або «радянської людини» виникла у 20–30-х рр. ХХ ст. як постромантична версія суб'єкта історичних змін; такі міфологеми стали справжнім трендом ранніх етапів тоталітарних режимів – їх аналоги знаходимо в нацистській Німеччині, фашистській Італії. Водночас Ю. Левада окреслює проблему конструювання нової людини більш комплексно та глибоко. Дослідник зазначає, що кожна з відомих історії стійких цивілізацій формувала свій соціокультурний антропологічний тип – «характерний набір установок і ціннісних орієнтацій, когнітивних і поведінкових меж людини як носія, субстрата певної системи соціальних інститутів» [5, с. 6]. Такими, за його словами, постають людина Еллади й людина Риму, людина французького класицизму і людина сучасного західного світу. На думку дослідника, нормативна конфігурація «совєтської» людини визначалася комбінацією таких компонентів: зміною статусу сільського населення та буквально «втечею» селян до міст, новим типом «казарменого індустріального міста» [5, с. 27], формуванням громіздкого та малоефективного радянсько-бюрократичного апарату, що перетворило на чиновників практично всіх містян.

Такої самої позиції дотримується й К. Гества, зауважуючи: «Міф про “нову людину” – винахід зовсім не радянський, це частина європейської історії ідей, що розпочинається у ХVІІІ ст. Цей

міф набував різноманітних форм і ликов, сприяючи досягненню цілей численних політичних ідеологій та їх суспільної підтримки. Утім, у жодній іншій країні міф про “нову людину” не мав настільки сильного впливу на характер соціальної ідентичності, як у Радянському Союзі» [2, с. 111]. На думку дослідника, концепція «Homo Sovieticus» остаточно закріпилася в радянському суспільстві у 30-х рр. ХХ ст. та поставала головним компонентом «тріумфальної самодемонстрації» [2, с. 111] першої соціалістичної держави.

Зокрема, К. Гества, як і більшість західних соціологів, які вивчали проблематику творення радянської людини (Д. Бранденбергер, Дж. Брукс, М. Девід-Фокс, К. Келлі, Г. Майер, Д. Ширер, Д. Філд), говорить про визначальну роль у цьому процесі пропаганди. Дослідник акцентує увагу на тому, що вся радянська реальність та формування нового антропологічного типу підтримувалася численними кампаніями, «патетичними інсценуваннями» [1, с. 62] та «грандіозними технологічними проєктами» [1, с. 62]. По суті, це був масштабний соціальний / моральний інжиніринг. «Фантазійний» (утопічний) формат проєкту «радянська людина» спричинив, за його словами, такі ж примарні його візії в конкретному житті. Посилаючись на висновки К. Менерта, учений зауважує на аполітичності радянських громадян та їх навченості демонструвати бажані для влади реакції на пропагандистські мобілізаційні кампанії. К. Гества так описує цей феномен: «Пропаганда продукувала нескінченний потік примарних політичних істин, а також наукових досягнень; вона постійно попереджала про уявну всюдисущість внутрішніх і зовнішніх ворогів. Перед лицем цього безперервного медійного вогню навіть ті, хто за своїм походженням або через свої сумніви відчував труднощі з таким примусом, навряд чи могли противитися міці ідеології, повної обіцянок» [1, с. 61].

До речі, Ф. Елліс розглядає представників радянських медіа як соціальних інженерів, вказуючи на незаперечний факт: тоталітаризм – це не тільки державний терор, цензура та концтабори; «це стан душі» [7], за якого сама ідея власної думки чи позиції була знищена на пні. За його словами, тоталітарна система сформувалася й вкоренилася у свідомість кожної людини завдяки медіа та пропаганді: «Тоталітарний пропагандист змушує людей вірити, що рабство – це свобода, свавілля – це щедрість, невігластво – це знання, і що жорстко заблоковане суспільство є найбільш відкритим у світі. І як тільки люди починають думати так, це і є функціонально тоталітарним, навіть якщо один диктатор особисто не контролює все» [7].

Усі поведінкові реакції на суспільно-політичні процеси анонсувалися → фіксувалися → вкорінювалися через засоби масової інформації та пропаганди, освіту, філософію трудового колективу, культуру й мистецтво. У цьому контексті слухними є слова П. Фріцше і Й. Геллбека: «“Нова людина” виникла як зухвало світська фігура, яка більше не була зацікавлена в релігійному чи моральному очищенні, утім вона була доступна для оптової трансформації як душі, так і тіла в проєктах мирської трансценденції» [9, с. 304]. На їх думку, радянська нова людина поставала на гуманістичній радикалізованій традиції осмислення істинного призначення особистості ХІХ ст. (передусім публіцистика М. Чернишевського). П. Фріцше та Й. Геллбек слушно звертають увагу на подальші літературні прогресії творення радянського образу нової людини й пов’язують цей утопічний процес з ідеями М. Горького.

Справді, багату й дивовижну палітру звичаїв і революційних стилів життя, що зрощувалися на утопічному ґрунті російської політичної культури, активно застосовували в процесі численних експериментів щодо переробки світогляду й повсякдення пролетаріату. Увесь цей художній сюрреалізм об’єктивної реальності, на наш погляд, викликав у суспільстві непередбачувані соціально-психологічні реакції – від політичної ейфорії до соціальної байдужості, від найщиріших захоплень чимось або кимось до масової ворожнечі. Зрозуміло, що цей стан соціально-психологічної какофонії вправно підтримували інститути советської пропаганди.

У політичних спробах творення нової людини / колективної суб’єктивності відчутні й науково-технологічні зрушення розвитку цивілізації. Інженери, учені, бізнесмени створили потужні механізми оптимізації не тільки продуктивності праці людини, а й ритму її життя. Принципи наукового менеджменту Ф. Тейлора, соціального інженеризму О. Гастева, біомеханічна режисура В. Меєргольда спрямовувалися на жорстке дисциплінування пролетаріату, гартування його волі. Справді, численні інноваційні програми в галузі індустріалізації, охорони здоров’я, освіти, соціального забезпечення, працевлаштування й трудової організації підприємств йшли пліч-о-пліч з науковими, суспільними та культурними експериментами.

До середини 30-х рр. ХХ ст. учені Радянського Союзу робили активні кроки щодо розробки науково обґрунтованих технологій удосконалення фізіологічних та інтелектуальних можливостей пересічної людини. Не варто забувати про міждисциплінарні концепції радянських учених щодо вивчення продуктивності праці робітників в умовах індустріалізації, психоемоційного розвитку дитини й завдань політехнічної освіти, психології та наукової організації праці, техніки управління.

Представники таких галузей, як психоневрологія, рефлексологія, парціальна психоневрологія, педологія, психотехніка, психогігієна, психоневрологія мистецтва тощо, намагалися об’єднати результати педагогіки, медицини, біології, психології, соціології не лише заради ідеологічних приписів радянського режиму, а й для пристосування громадян до принципово іншої соціально-політичної й економічної ситуації всередині країни. Зауважимо, дотепер у більшості

країн світу соціальна інженерія постає оптимальною технологічною системою адаптації населення в умовах соціально-політичної або економічної кризи суспільства. Такий формат соціальної інженерії представлений, приміром, у Голландії й Швеції.

Проблематика творення радянським режимом нової людини зосереджена не лише в площині науковій і політичній, а також у просторі культури й соціальної комунікації. Радянська модель нової людини зрощувалася на ґрунті пролетарської культури й втілювалася в численних поетизованих кіно- й газетних замальовках, віршованих рядках та ідеологічних кліше. Варто враховувати той факт, що в Радянському Союзі проєкт «нова людина» постає на ґрунті дискусій про призначення пролетарської культури, особливо зримо представлений у працях Л. Троцького, О. Богданова, П. Керженцева, О. Гастєва та ін. Для цих авторів характерною позицією стає розуміння культури як ідеологічного нарративу, що проникає в усі суспільні щаблі й організовує їх. Культура – це похідна й джерело свідомості, дії, способу життя, ціннісних установок та, зрештою, мрій.

На думку Р. Стайтса, саме О. Гастєв почав інтерпретувати нову культуру як соціальний інженеризм. Остання поставала не виявом мистецтва, а органічним продовженням поетики праці. Між іншим, американський дослідник зауважує на тому факті, що поява концепції соціального інженеризму О. Гастєва відбулася саме в Харкові – «особливо радикальному та інноваційному місті у роки громадянської війни» [11, с. 152].

Починаючи з 1930-х рр., у Радянському Союзі відбувається перехід від експериментально обґрунтованої моделі соціальної інженерії до утопічної її форми, у якій ідеологічний дискурс влади ↔ ЗМІ ↔ культури, що створював ілюзію передових темпів народнього господарства й впевненого крокування до побудови комунізму, постає магістральним чинником стабільності всієї суспільно-політичної системи. Медійне іміджування представників пролетаріату героями епохи, конструювання культу вождя та партії, кампанії щодо жорсткого захисту радянського народу від вигаданих ворогів, численні сфабриковані судові процеси над шкідниками / контрреволюціонерами, пропагандистська стимуляція трудових подвигів формували непорушні підвалини тоталітаризму.

Радянський проєкт соціальної інженерії був успішно реалізованим уже наприкінці 30-х рр. ХХ ст. Про це свідчить не лише кардинальна зміна й утвердження нового суспільно-економічного формату об'єднаних у союзну державу республік, а й закріплення принципово інших моделей поведінки звичайної людини, що зримо виявлялися в її трудовій дисципліні, побуті, дозвіллі, навіть зовнішності. Радянська влада зафіксувала в масовій свідомості ідеологічні патерни за допомогою візуальних маркерів «радянськості» соціального простору – своєрідної символіки, архітектури, дизайну громадських і житлових приміщень, пропагандистського плакату, кінематографу, музики, художньої літератури, засобів масової інформації, освіти. Усі ці елементи постають «відчужуваними» / сенсорними одиницями, а, отже, є фактичними показниками реалізованої програми соціальної інженерії. Ключовою її фігурою / маркером якісних трансформацій фізичного й ментального простору соціуму є конструкт «нова людина → радянська людина».

IV. Висновки

У 20–30-х рр. ХХ ст. проєкт «нова людина» поставав ідеологічним засновком утвердження радянського режиму. У зазначений період відбулися всі етапи його реалізації – від позиціонування романтичної ідеї творення нової генерації громадян до фізичного закріплення конструкту «радянська людина» в публічному й соціальному просторі країни. Програма «нова людина» увірвала в себе соціокультурну специфіку постреволюційної доби та була налаштована на найуспішніші експерименти в царині фізичного й ментального вдосконалення людини. Утім, у добу сталінізму відбулося його технологічне переформатування: творчі пошуки селекціонування нового антропологічного типу поглинули інструменти політичного примусу та терору. Відтоді проєкт «радянська людина» поставав цілеспрямованою програмою радикального інжинірингу більшовиків. Перспективами подальших розвідок стане вивчення проблеми виявлення атрибутивних характеристик радянської людини в процесах самоідентифікації сучасної генерації українців.

Список використаної літератури

1. Гества К. Советский человек. История одного собирательного понятия. *Вестник общественного мнения*. 2018. № 1–2 (126). С. 58–76.
2. Гества К. Homo Sovieticus и крах советской империи: неприятные социальные диагнозы Левады. *Вестник общественного мнения*. 2013. № 3–4 (116). С. 111–118.
3. Гудков Л. Д. «Советский человек» в социологии Юрия Левады. *Общественные науки и современность*. 2007. № 6. С. 16–30.
4. Каганов Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с.
5. Советский простой человек: опыт социального портрета на рубеже 90-х. / отв. ред. Ю. А. Левада. Москва: Мировой океан, 1993. 300 с.
6. Bauman Z. *Modernity and Ambivalence*. Cambridge: Polity Press. 1993. 285 p.
7. Ellis F. Multiculturalism and Marxism. *Orthodoxy Today. org*. 2009. URL: <https://www.orthodoxytoday.org/articles-2009/Ellis-Multiculturalism-And-Marxism.php> (date of request: 18.09.2019).
8. Hoffmann D., Timm A. Utopian Biopolitics: Reproductive Policies, Gender Roles, and Sexuality in Nazi Germany and the Soviet Union. *Beyond Totalitarianism. Stalinism and Nazism Compared. I*

- ed. by M. Geyer, Sh. Fitzpatrick. Cambridge University Press, 2009. P. 87–133. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511802652> (date of request: 19.09.2019).
9. Fritzsche P., Hellbeck J. The New Man in Stalinist Russia and Nazi Germany. *Beyond Totalitarianism: Stalinism and Nazism Compared* / ed. by M. Geyer, Sh. Fitzpatrick. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. P. 302–342. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511802652.009> (date of request: 21.09.2019).
 10. Turda M. *Crafting Humans: From Genesis to Eugenics and Beyond*. Goettingen: V&R Unipress, 2013. 197 p.
 11. Stites R. *Revolutionary Dreams: Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*. Oxford: Oxford University Press, 1989. 344 p.

Reference

1. Gestva, K. (2018). Sovetskij chelovek. Istorija odnogo sobiratel'nogo ponjatija [Soviet man. The story of one collective concept]. *Vestnik obshhestvennogo mnenija*, 1–2 (126), 58–76 [in Russian].
2. Gestva, K. (2013). Homo Sovieticus i krah sovetskoj imperii: neprijatnye social'nye diagnozy Levady [Homo Sovieticus and the collapse of the Soviet empire: unpleasant social diagnoses of Levada]. *Vestnik obshhestvennogo mnenija*, 3–4 (116), 111–118 [in Russian].
3. Gudkov, L. D. (2007). «Sovetskij chelovek» v sociologii Jurija Levady [«Soviet man» in the sociology of Yuri Levada]. *Obshhestvennye nauki i sovremennost'*, 6, 16–30 [in Russian].
4. Kahanov, Yu. O. (2019). Konstruiuvannia «radianskoj liudyny» (1953–1991): ukrainska versija [The Construction of the «Soviet Man» (1953–1991): The Ukrainian Version]. Zaporizhzhia: Inter-M [in Ukrainian].
5. Levada, Yu. A. (1993). Sovetskij prostoj chelovek: opyt social'nogo portreta na rubezhe 90-h [Soviet common man: the experience of social portrait at the turn of the 90s]. Moskva: Mirovoj okean [in Russian].
6. Bauman, Z. (1993). *Modernity and Ambivalence*. Cambridge: Polity Press [in English].
7. Ellis, F. (2009). Multiculturalism and Marxism. Retrieved from <http://www.orthodoxy-today.org/articles-2009/Ellis-Multiculturalism-And-Marxism.php> [in English].
8. Hoffmann, D., & Timm, A., Geyer, M, & Fitzpatrick, Sh (Ed.) (2009). Utopian Biopolitics: Reproductive Policies, Gender Roles, and Sexuality in Nazi Germany and the Soviet Union. *Beyond Totalitarianism. Stalinism and Nazism Compared*, 87–133. Retrieved from <https://doi.org/10.1017/CBO9780511802652> [in English].
9. Fritzsche, P., & Hellbeck, J., Geyer, M, & Fitzpatrick, Sh (Ed.) (2009). The New Man in Stalinist Russia and Nazi Germany. *Beyond Totalitarianism: Stalinism and Nazism Compared*. Retrieved from <https://doi.org/10.1017/CBO9780511802652.009> [in English].
10. Turda, M. (2013). *Crafting Humans: From Genesis to Eugenics and Beyond*. Goettingen: V&R Unipress [in English].
11. Stites, R. (1989). *Revolutionary Dreams: Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*. Oxford: Oxford University Press [in English].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2019.

Received 15.10.2019.

Bondarenko I. New Man Project in Ukrainian Social Engineering History: Communication Aspects

The article looks into communication models of implementing the New Man project in recent Ukrainian history. The scientific novelty of this research implies thorough analysis of historical facts and communication processes through the lens of social engineering. The author draws on extensive theoretical material for a comprehensive interpretation of the social engineering concept. In this research social engineering is understood as an efficient technological model of managing social objects that is capable of working productively in crisis points of social, economic, and political development. Therefore, its main tool is a step-by-step system reform with ongoing communication support and careful forecasting of possible developments. However, recent world history has presented facts of radical social engineering when social modernization processes went hand in hand with political repressions, genocide programs, information blockade and massive propaganda. Unfortunately, in Ukraine the New Person project was implemented in the context of establishing a totalitarian regime. The author argues that the project of creating a New/Soviet Person turned into a communication platform of the Soviet regime establishment; it was implemented through the Bolsheviks' well-planned information and cultural policies, pedagogical and educational technologies. The article shows the dynamics of the New Man concept transformation into the ideological construct of Soviet people ubiquitous in public discourse of the Stalinism era. The researcher analyzes cultural and scientific roots of the Soviet People project and concludes that under favorable historical progress Ukraine could have implemented truly effective social development projects.

Key words: eugenics, New Man, Soviet people, social engineering, communication technologies, propaganda.